ELS HUAORANI:

UN VIATGE A L'AMAZÒNIA EQUATORIANA

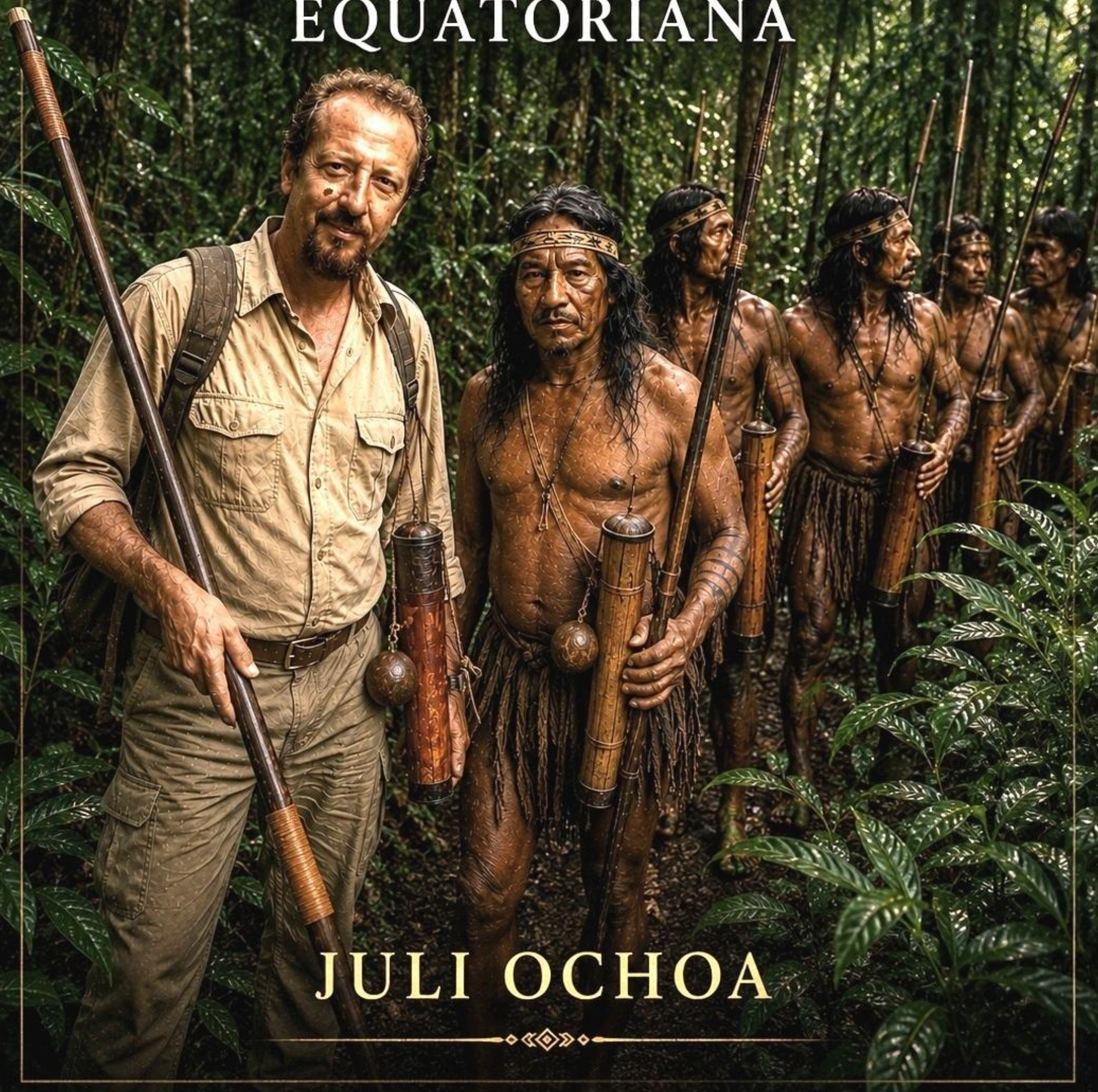

JULI OCHOA

Aquest relat ha esta fet posteriorment a partir de les notes preses per l'autor durant i immediatament després d'aquest viatge, enriquit amb les notes que l'amic Ricard Garcia, un dels seus companys en aquella ocasió, va publicar poc temps més tard en el butlletí intern de la UEC de Cornellà

Il·lustració de la portada: Acompanyant un grup d'homes Huaorani en una sortida a la selva per caçar micos, un important component de la seva dieta tradicional.

Llibre no venal
Maquetació i edició de l'autor
Sant Just Desvern (Baix Llobregat), juny de 2026

ELS HUAORANI:

UN VIATGE
A L'AMAZÒNIA
EQUATORIANA

Juli Ochoa González

L'any 1987 jo ja tenia trenta-cinc anys i feia temps que, any rere any, dedicava les meves vacances d'estiu a fer algun viatge no organitzat, pel meu compte, a les destinacions més aventureres que en aquella època cridaven la meva atenció.

El juliol d'aquell any, no gaire abans de començar a decidir quin seria el meu viatge d'aquelles vacances d'estiu, la premsa espanyola havia informat sobre la trista notícia de l'assassinat, a l'Amazònia equatoriana, del bisbe d'Aguarico, el caputxí guipuscoà Alejandro Labaka, i de la germana colombiana Inés Arango, a mans dels indígenes Tagaeri, un subgrup dels Huaorani. Els titulars destacaven la cruesa del crim, perpetrat amb nombroses llançades, quan ambdós religiosos actuaven com a mediadors entre els indígenes i els responsables de l'expansió petroliera en aquella zona.

Era, certament, una notícia lamentable, però em va fer recordar l'existència de les tribus amazòniques, un col·lectiu interessantíssim, extens i nombrós que em resultava pràcticament desconegut. A més, el tracte amb aquella gent podía ser prou senzill, ja que molts dels seus membres entenien i s'expressaven en castellà, la meva altra llengua.

Sense pensar-m'ho més, vaig començar a preparar el meu viatge d'aquell any amb la finalitat d'anar a conèixer aquella gent i les seves terres.

Al meu projecte s'hi van afegir altres amics, com la Neus, el Joan, el Ricard i l'Isaïes, amb alguns dels quals ja havia fet anteriorment altres viatges d'aquesta mena.

Vam començar el nostre viatge a l'Amazònia a Quito, on havíem arribat alguns dies abans. Des d'allà, agafant un «colectivo» o «buseta», ens vam desplaçar cap a Riobamba i Baños, aquesta darrera població situada a uns 190 quilòmetres de la capital i molt coneguda per les seves aigües termals d'antiga tradició.

Fig. 1 – Estació d'autobusos de Quito: La Neus, el Joan i el Ricard a punt d'agafar el "Colectivo" que ens aproparà a l'Amazònia.

A partir de Baños, la carretera s'endinsa per la profunda vall del riu Pastaza amb un traçat vertiginós. La davallada sota la pluja, en un atrotinat «colectivo»

Fig. 2 – *Una aturada en el trajecte, que aprofitem per dinar.*

ple de goteres i per una carretera en mal estat, la recordaríem durant molt de temps.

Al migdia arribàrem al poble de Puyo, anomenat la porta de l'Amazònia equatoriana. Allí ens va caldre passar un control militar de la Brigada de Selva, que ens va regirar tot l'equipatge.

Davant nostre s'obria una immensa planura verda, habitada per una gent molt diferent de la que havíem deixat a les muntanyes del darrere. La majoria eren colons que feia temps que havien arribat per conrear la selva i que avui eren propietaris de les terres que havien anat arrabassant-li amb penes i treballs.

Quan començava a caure la tarda, el vell «colectivo» arribà a una petita plaça vorejada per edificis de fusta i carrers plens de fang. Una vella església i un destacament militar completaven la imatge d'un autèntic poble del vell Oest americà.

Aquell era Puerto Misahuallí, el final del nostre viatge per carretera.

Un cop arribats a Misahuallí, ens vam adreçar a l'oficina de Guies de Selva, on ens informaren de la situació de la zona després de l'assassinat del bisbe missioner espanyol del qual us parlava anteriorment, mort a mans d'un grup d'indis Huaorani. Cal dir que el mot «auca» que sovint s'aplica a aquest grup ètnic és una paraula d'origen quítxua que significa salvatge, bèstia, traïdor o assassí. També eren coneguts pel nom de shiripunos, pel riu Shiripuno, on tradicionalment havien atacat els cercadors d'or.

Ens vàrem hostatjar a l'hostal que regentava Héctor Fiallos, un establiment de fusta molt rústic i econòmic, molt proper a la plaça i al riu, autèntic pioner del turismo en aquella zona, el qual coordinava els diferents guíes que operaven en aquella zona, i amb ell vam acordar fer una travessa que prometia ser d'allò més interessant. El preu era de 3.000 sucres per persona i dia -unes dues mil pessetes de l'època- i incloïa els serveis d'un guia, un ajudant, un cuiner, tots els àpats i els desplaçaments en canoa.

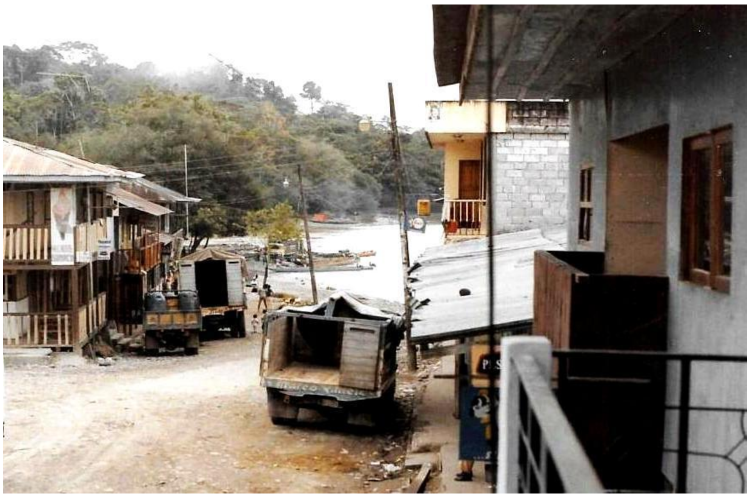

Fig. 3 –El riu Napo des del balcó del nostre allotjament. Ben mirat, aquella localitat no era gaire cosa més.

A última hora de la tarda vam passejar pels carrers d'aquell pintoresc poblet tot respirant la característica olor de la selva, una barreja imprecisa del pol·len de les flors i la humitat de la terra.

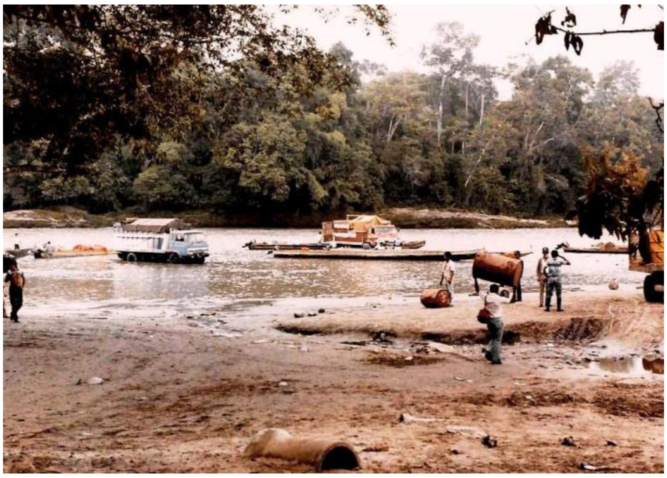

Fig. 4 –El final del carrer (si és que se li podía donar tal nom) on ens hostatjàvem donava directament al riu. Allà és on vàrem agafar l'embarcació que ens va dur cap al cor de la selva.

L'endemà, de bon matí, ens vam encaminar cap al port, on hi havia una gran activitat, ja que des d'aquell indret tot el transport de subministraments cap a l'interior de la selva s'havia de fer per via fluvial o aèria.

Abans d'embarcar, però, i aconsellats per diverses fonts, vàrem llogar un bon parell de botes per cadascun de nosaltres, ja que en una selva generalment enfangada en la que a cada momento cal creuar rius i rierols pel dret, aquesta mena de calçat esdevé un equipament gairebé imprescindible

Juntament amb els guies vam pujar a una canoa que ja era ocupada per una altra expedició. En total érem una vintena de persones, amb els respectius equips, encabits com podíem mentre iniciàvem la navegació pel riu Napo. L'excés de pes feia que, en travessar les aigües ràpides, la canoa grinyolés de mala manera i semblés que s'hagués de partir en dos d'un moment a l'altre, mentre els guies anaven traient l'aigua que s'escolava pels nombrosos forats de l'embarcació.

Fig. 5 –Mishahualli: barques varades a la riba del riu Napo. Una d'elles ens duria al punt on vàrem començar el nostre periple per la jungla.

Pel camí observàvem petits nuclis habitats per colons, ja que la legislació governamental atorgava la propietat de la terra a aquells que la registraven al seu nom i eren capaços de conrear-la.

Després d'una hora de navegació la nostra embarcació va fer una breu aturada a l'illa Anaconda, on hi havia unes incipients instal·lacions turístiques i un petit zoològic amb animals de la contrada. Allí van desembarcar els membres de l'altra expedició. Nosaltres, en canvi, continuàrem remuntant el riu Arajuno fins a un punt determinat on vam baixar i vam començar a caminar per un corriol que s'endinsava ràpidament enmig de l'espessa vegetació.

Fig. 6 –Començant la nostra marxa a través de la selva amazónica.

Després de tres hores de forta caminada arribàrem a les restes d'una casa abandonada per algun colon, on passaríem la nit.

Tal com feien els guies, nosaltres també ens vam banyar en un rierol proper, advertit-nos que potser estigués infestat de piranyes. Segons ens asseguraven, però, si hom es banyava nu o amb un banyador de colors poc vius, sense cap ferida oberta al cos, aquests peixos no atacaven.

Mentre els guies preparaven el menjar i encenien la foguera, nosaltres comentàvem les primeres impressions sobre la selva. Els itineraris presentaven dues alternatives: seguir el curs de rius i rieres o bé avançar per les carenes, pujant i baixant constantment. Quan un corriol davallava cap a una zona plana, era gairebé segur que trobaríem un fangar o aigües estancades, amb el consegüent risc de contraure malalties tropicals.

D'altra banda, l'elevada temperatura, propera als trenta graus, i una humitat superior al vuitanta per cent feien que caminar es convertís en una autèntica sauna. Suàvem constantment i la roba ens quedava amarada en pocs minuts.

De sobte, el guia es va aixecar i, amb un hàbil cop de matxet, va matar una taràntula que s'havia despenjat tot just de damunt dels nostres caps. Ens vam mirar els uns als altres sense dir res; les nostres expressions ja ho deien tot Més tard, vaig poder saber que es tractava d'una Avicularia avicularia o una Avicularia juruensis, pròpies de la zona on estàvem. Val a dir que tot i el seu esfereïdor aspecte, el seu verí és de baixa toxicitat, i que en cas de picar-nos, els seus efectes haguessin estat només lleugerament superiors als de la picada d'una vespa comuna.

Fig. 7 – Aquella terrible i amenaçadora tarántula.

Malgrat el cansament, aquella nit ens costà adormir-nos. Els sorolls de la selva ens embolcallaven contínuament, però de tant en tant, com si obeïssin una ordre invisible, desapareixien tots alhora per tornar a sentir-se al cap d'uns instants, i és que a la selva, el silenci és realment aterridor.

Com a mesura preventiva vam deixar una foguera encesa durant tota la nit. Els guies ens tranquil·litzaven dient que la forta

olor que desprenien els nostres cossos suats era completament desconeguda per a les feres de la selva i que això les mantenia allunyades, fins i tot el ferotge jaguar, del qual més d'una nit arribaríem a sentir els llunyans grunyits.

Fig. 8 – Preparant-nos per vivaquejar a la selva.

L'endemà, de bon matí, vam reprendre la marxa i, després de vuit hores de caminada travessant zones pantanoses, pujant i baixant carenes i avançant per camins i rieres, arribàrem finalment al riu Nushiño, on els guies ens mostraren les restes d'un petit bivac ja utilitzat anteriorment per altra gent, que convenentment arreglades ens podrien servir a nosaltres per passar-hi la nit.

La jornada havia estat especialment dura, però havia valgut plenament la pena.

Durant el recorregut havíem pogut observar una flora extraordinària i comprendre alguns dels mecanismes que la natura havia desenvolupat per adaptar-se a aquell medi tan exigent.

Cal destacar la gran varietat de flors que creixien sota les immenses capçades dels arbres, així com les nombroses espècies d'aus que hi nidificaven.

Fig. 9 –Construïnt els rais amb els que davallariem el riu.

Abans de sopar vam fer un tractament de rehidratació per compensar la pèrdua de sals minerals i la manca d'aigua, ja que tota la que consumíem havia de ser tractada amb pastilles potabilitzadores.

Mentre sopàvem, els mosquits se'ns cruspien sense pietat i ens picaven constantment. No hi havia repel·lent ni crema que semblés efectiva. Per aquest motiu vam decidir anar a dormir tan aviat com ens fou possible, esperant que la nit passés de pressa i que l'endemà ens esperessin noves descobertes.

L'endemà, els guies van començar a tallar alguns arbres i, amb els seus troncs, construïren tres rais que havien de servir-nos per baixar pel riu Nushiño.Els rais estaven fets amb cinc troncs de fusta de balsa, d'uns tres metres de llargada, units amb lianes i

estaques fabricades amb la fusta d'una palmera anomenada *chonta*, clavades amb l'ajuda d'una pedra i del matxet que portaven.

El viatge amb rai no era pas un passeig. Ben al contrari, exigia un esforç constant, ja que calia dirigir-lo amb una perxa, remar quan les aigües eren tranquil·les i empènyer-lo o arrossegar-lo quan el cabal era insuficient per navegar.

Fig. 10 – Navegant en rai pel riu Nusiño.

A les aigües ràpides era molt difícil mantenir l'equilibri, de manera que es pot dir que passàvem més estona dins de l'aigua que no pas damunt del rai.

Malgrat tot, aquella manera de desplaçar-nos resultava emocionant i divertida.

En no fer pràcticament soroll, ens permetia contemplar la vida salvatge tal com era. Ens va sorprendre especialment la gran quantitat d'ocells, els rèptils enroscats als troncs dels arbres de les ribes i les enormes papallones de colors vius que s'acostaven als rais.

Quan començava a caure la tarda vam arribar a una petita platja fluvial, on els guies van preparar el bivac per passar-hi la nit.

Aquella nit, més que mai, vam tenir la sensació d'estar completament perduts al cor de la selva i que, si no hagués estat per aquells senzills rais, difícilment hauríem pogut sortir-ne.

Fig. 11 – Una de les cabanes del poblat.

L'endemà vam reprendre la navegació i, a mitja tarda, arribàrem finalment al poblat Huaorani de Dayuno, després d'haver recorregut més de trenta-cinc quilòmetres pel riu.

Un cop al poblat ens vam instal·lar en una cabana situada als afores i, més tard, vam anar a sopar a la cabana de la cap de la comunitat.

A l'entrada d'aquella cabana hi havia un rètol ben rudimentari que deia:

«Dayuno. Hotel El Descanso»

Mentre sopàvem a la llum vacil·lant d’una espelma, darrere nostre s’anava reunint un grup d’indígenes que, tot i que amb prou feines podíem veure a causa de la foscor, observaven atentament tots els nostres moviments.

Fig. 12 – Interior d’una cabana. La mestressa també duu unes botes d’aigua com nosaltres: És el més pràctic en aquell terreny.

El sopar fou excel·lent. A més del plat d’arròs que constituïa la base de gairebé tots els àpats, vam poder tastar les temibles piranyes i beure abundant aigua amb llimona.

Aquella nit també vam gaudir d’un cel estrellat extraordinari que, des de l’hemisferi sud, no s’assemblava gens al que coneixíem a Europa.

Malgrat tot, vam aconseguir identificar la constel·lació de la Creu del Sud i també la Via Làctia, amb una de les seves formacions més característiques, els Núvols de Magalhães.

L’endemà era jornada de descans. La vam aprofitar per rentar la roba, recuperar forces i prendre el sol, ja que, després de tantes suades, remullades i de la constant humitat ambiental, teníem la pell completament arrugada.

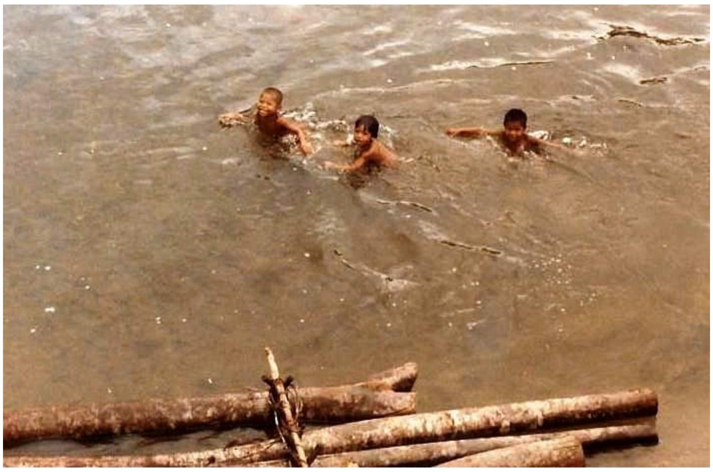

Fig. 13 – Mentre nosaltres fèiem la bugada, els nanos del poblat es banyaven al riu al costat de les restes d’un dels nostres rais.

També vam dedicar bona part del dia a conèixer el poblat, els seus habitants i la seva manera de viure.

Dayuno es trobava en una gran clariana situada a la vora del riu, uns cinc metres per damunt del seu nivell habitual. Estava format per una dotzena de cabanes i hi vivien aproximadament una trentena de persones.

Els guies ens explicaren que aquella comunitat feia només uns cinc anys que havia establert un contacte estable amb el món exterior a través de missioners evangelistes. Fins aleshores havien mantingut una forma de vida molt semblant a la dels pobles caçadors i recol·lectors.

Les cabanes eren de planta rectangular, algunes d’elles amb parets i terres de bambú i cobertes amb fulles de palmera, sovint perfectament trenades, que formaven una teulada a dues aigües. Per evitar la humitat, en molts casos tot el conjunt s’aixecava aproximadament un metre sobre el terra.

Fig. 14 – Recorrent la selva amb un grup d'homes del poblat que anaven de cacera.

A l'interior hi guardaven els pocs estris que utilitzaven en la vida quotidiana i, sobretot, les hamaques, des de les quals podien realitzar moltes de les seves activitats sense necessitat de moure's gaire.

Val a dir que, quan van veure les nostres modernes hamaques de viatge, van quedar força sorpresas: No s'esperàven que uns forasters com nosaltres també en féssim servir.

Les seves armes tradicionals continuaven essent la llança i la sarbatana, molt diferent de les que utilitzen altres pobles amazònics.

Del poble Huaorani no se'n coneixien gaires detalls, ja que algunes comunitats continuaven vivint en zones de selva encara pràcticament verges. Es calculava que el conjunt de la població no superava els cinc-cents individus, dispersos entre els rius Napo i Curaray, enmig de milers de quilòmetres quadrats de selva.

Físicament eren autèntics atletes. Sorprenia especialment la seva fesomia, que recordava en alguns trets la de certes poblacions asiàtiques, fet que reforçava les teories sobre l'origen dels primers pobladors del continent americà, arribats des d'Àsia a través de l'estret de Bering milers d'anys enrere.

L'aïllament secular havia contribuït tant a preservar molts dels seus trets culturals com a mantenir-los relativament al marge dels processos de transformació que havien experimentat altres pobles indígenes.

La selva, però, destrueix ràpidament qualsevol rastre material. Per aquest motiu pràcticament no hi ha restes arqueològiques, monuments ni testimonis físics que permetin reconstruir amb precisió el passat més remot dels Huaorani. A més, la seva tradició cultural no es basava en el còmput dels anys ni en l'elaboració de cronologies històriques tal com les entenem nosaltres.

Un fet que ens va cridar l'atenció fou la forma dels seus peus, molt adaptats a la vida a la selva. Sovint presentaven el dit gros força separat de la resta, cosa que els

Fig. 15 –Aspecte que presenten generalment els peus dels Huaorani.

proporcionava una gran agilitat a l'hora de desplaçar-se per terrenys difícils.

Fig. 16 – Els micos, uns components importants de la seva dieta

La seva alimentació es basava principalment en el peix, la caça i els fruits silvestres. La caça era una activitat reservada als homes, mentre que la pesca era habitualment responsabilitat de les dones. Quan un home capturava peixos amb la llança, no deia que pescava, sinó que «caçava» peixos.

Durant la nostra estada ens van oferir carn de mico acabada de caçar. He de reconèixer que era força gustosa, malgrat la inevitable sensació de desconcert que produïa veure sobre el plat unes extremitats sorprenentment semblants a les d'un ésser humà.

Els Huaorani no consumien drogues ni begudes alcohòliques, excepte la *chicha*, una beguda elaborada a partir de iuca fermentada i fruits silvestres, amb una graduació alcohòlica molt baixa.

Abans de l'arribada dels missioners no tenien una religió estructurada, tot i que posseïen un conjunt de creences força elaborat. Consideraven que Déu era un pare bondadós perquè havia creat la selva, però no li atribuïen cap forma concreta.

Per a ells, el món acabava allà on acabava la selva. Més enllà no hi havia res.

Fig. 17 – Una gent senzilla, hospitalària i amable, no aquelles feres salvatges que ens havien pintat abans d'anar-hi.

Quan una persona moria, el seu esperit havia d'emprendre un llarg viatge cap al més enllà. Segons les seves creences, calia fer un gran salt per arribar-hi. Si durant la vida havia estat una bona persona, disposava de la força necessària per aconseguir-ho. En cas contrari, l'esperit quedava atrapat a la selva i acabava essent devorat per les seves feres.

Durant la nostra convivència vam observar dues tendències culturals ben diferenciades. D'una banda, la gent gran continuava mantenint la major part dels costums ancestrals; de l'altra, els joves adoptaven progressivament les ensenyances dels missioners i diversos elements de la societat occidental.

Ja començaven a aparèixer petites parcel·les de conreu i alguns animals domèstics, com gallines i porcs. També vam veure algun mico capturat viu que mantenien en captivitat.

Avui sabem que l'agricultura a la selva amazònica presenta limitacions molt importants i que la conservació del bosc és essencial per mantenir l'equilibri ecològic de la regió.

Durant els dos dies que vam romandre a Dayuno vam regalar diversos objectes: peces de bijuteria procedents d'un antic mostrari professional de la Neus, globus, encenedors i altres petits articles. A canvi, vam rebre collars confeccionats amb materials de la selva, dents d'animals i algunes peces de ceràmica.

A canvi varem rebre un parell de sarbatanes amb els seus corresponents buiracs, o "carajías", com deien ells, que van confeccionar durant el temps que vàrem passar en el seu poblat.

Fig. 18 – Havent-nos acomiadat del hospitalaris Huaorani, prenem el camí de tornada. Anirem a peu fins al riu Napo per agafar una embarcació que ens torni a Misahualli.

Finalment va arribar l'hora dels comiats. Vam abandonar Dayuno i ens vam endinsar novament en l'espessa vegetació.

Després de tres hores de marxa, coincidint amb la caiguda de la tarda, arribàrem a les restes d'una cabana abandonada on passaríem la nostra darrera nit a la selva.

En aquell indret coincidírem amb una família Huaorani que es dirigia al poble per vendre un porc fumat i comprar arròs.

L'endemà ens vam llevar molt d'hora i vam reprendre la caminada. Vuit hores més tard, quan les cames ja començaven a protestar seriosament, arribàrem finalment a la riba del riu Napo, a l'indret conegut com Santa Rosa, on ens havia de recollir la canoa.

La família Huaorani, tot i caminar descalça, carregada amb equipatge i acompanyada de criatures petites, havia arribat molt abans que nosaltres.

Quan la vam retrobar, ja s'havia banyat i alguns dels seus membres lluïen unes modernes sabatilles esportives acabades d'estrenar. Sens dubte, per a ells aquell devia ser un dia especial.

D'aquella darrera etapa recordo especialment l'abundància d'uns magnífics arbres de fulles vermelloses i tronc blanquinós que destacaven poderosament sobre el verd uniforme

Fig. 19 – L'embarcació que ens havia de dur de Santa Rosa a Misahuallí va trigar una bona estona en arribar i encara la va estar adobant abans de tornar a sortir.

Fig. 20 – Altre cop a Misahualli, punt final de la nostra visita a la selva amazónica i la seva gent.

de la massa forestal.

Després de dues llargues hores d'espera va arribar la canoa i, dues hores més tard, retornàvem a Puerto Misahuallí, d'on havíem sortit una setmana abans.

Al poble, mentre ens bevíem litres de cervesa i devoràvem un pollastre cadascun per recuperar les forces perdudes, vam tornar a trobar la família Huaorani.

Resultava curiós observar com aquelles persones que a la selva es mostraven segures, hàbils i plenament integrades en el seu medi es comportaven al poble amb una certa timidesa i inseguretat, com si es trobessin fora del seu element natural. Aquesta sensació es feia evident fins i tot quan els vam convidar a prendre un refresc.

A última hora de la tarda vam pujar a un vell «colectivo» i ens acomiadàrem d'aquell immens bosc tropical i de les persones que hi vivien, donant per acabada una travessa que recordaríem durant molts anys.

Com a reflexió final, després de la nostra estada en una comunitat Huaorani, podem afirmar que no vam trobar en ells els traïdors ni els assassins que sovint descrivien alguns relats sensacionalistes. Hi vam conèixer persones profundament vinculades a la seva terra, coneixedores de la selva i decidides a preservar la seva manera de viure.

Fig. 21 – Des d'aquell viatge, i en un lloc prou destacat de casa, conservo la sarbatana i el buirac que em van obsequiar aquells amables Huaorani.

Les tensions i els conflictes que afectaven aquelles comunitats estaven estretament relacionats amb la pressió exercida per la colonització, l'explotació dels recursos naturals i l'expansió de les activitats econòmiques sobre els seus territoris ancestrals.

Als Huaorani, com abans havia succeït amb tants altres pobles indígenes arreu del món, els havia arribat l'hora d'afrontar els costos del progrés imposat des de fora.

En definitiva, es tractava d'una història que s'ha repetit moltes vegades en diferents escenaris de la humanitat.

I, malauradament, continua repetint-se.